

Fiberkabel i Stenkyrka

Gotlands län
Stenkyrka socken
Fl. fastigheter & RAÄ nr.
Lst. Dnr 431-2055-13

Peter d'Agnan

RAPPORT 2013:2

C.H.A.B -Centrum för Historisk Arkeologi & Byggnadsvård är ett antikvariskt kunskapsföretag i kulturmiljöbranschen verksamt på Gotland. Vi erbjuder tjänster inom områdena arkeologi och byggnadsvård, privat så som offentligt. Kunderna är kulturmiljöinstitutioner, exploatörer och kvalitetsmedvetna ägare och förvaltare av äldre byggnader.

C.H.A.B grundades 1997 som ideell verksamhet i samband med räddningsundersökningar av kulturhistoriska lämningar och byggnader. Idag drivs företaget av antikvarie Peter d'Agnan med samarbetspartners samt personal vid behov.

Styrkan i arbetssättet är kompetens och småskalighet som gör att man kan arbeta nära kunden. Företagsambitionen är att kunna bevara och levandegöra vår kulturmiljö och tradition genom kvalitativa tjänster.

© C.H.A.B 2013

Lokrume Utgård 391, 621 74 Visby

www.chab.se

0498/27 87 79

Grafik och fotografier där annat inte anges: © C.H.A.B.

Omslaget:

Omslaget visar del av område med fornlämningar vid Lickershamn i Stenkyrka socken. Åkrarna samt bebyggelsen mitt i bild nedåt havet är troligen platsen för en hamn från vikingatid/tidig medeltid (RAÄ 156). I träddungen till höger i bild finns ett större gravfält (RAÄ 21:1). Området var det enda i utredningen där antikvarisk rekommendation gavs då hushåll som skulle anslutas låg inom registrerat fornlämningsområde. Foto mot väster.

Material från Lantmäteriet:

© Lantmäteriet Dnr R50177967_130001.

Innehåll

Sammanfattning	7
Bakgrund	7
Inledning	7
Syfte och målsättning	8
Metod och förutsättningar	8
Utredningsområden & rekommendationer	8
Stenkyrka RAÄ 207, 206 (malstenar)	8
Stenkyrka RAÄ 100:1 (gravfält)	9
Stenkyrka 99:3 (fornlämningsliknande lämning)	9
Stenkyrka 170 (gårdstomt)	9
Stenkyrka 208, 205 (malstenar)	9
Stenkyrka 45:1 (gravfält)	9
Stenkyrka 244, 242 (malstenar)	9
Stenkyrka 18:1-4 (sammansatt lämning, fl. kategorier)	9
Stenkyrka 96:1 (grav)	9
Stenkyrka 56:1 (gravar)	10
Stenkyrka 122:1 (skattfynd)	10
Stenkyrka 26:3 (boplats)	10
Stenkyrka 177 (malsten)	10
Stenkyrka 26:1 (gravfält)	10
Stenkyrka 26:4 (fyndplats)	10
Stenkyrka 43:1 (grav)	10
Stenkyrka 172 (gårdstomt)	11
Stenkyrka 229 (malsten)	11
Stenkyrka 58:1 (fyndplats)	11

Stenkyrka 178 (malsten)	11
Stenkyrka 75:1-3 (gravar)	11
Stenkyrka 142:1 (bebyggelseplats, gårdstomt)	11
Stenkyrka 110:1-8 (sammansatta lämningar)	11
Stenkyrka 64:1, 44:2, 233 (malstenar)	11
Stenkyrka 235, 120:1-3 (malsten, skattfynd,	12
boplatslämning, fornlämningsliknande lämning)	12
Stenkyrka 222-4, 227, 63:2 (malstenar)	12
Stenkyrka 141:1 (gårdstomt)	12
Stenkyrka 226, 237 (malstenar)	12
Stenkyrka 48:1 (gravfält)	12
Stenkyrka 213, 216-218, 212 (malstenar)	12
Stenkyrka 2:1 (gravfält)	12
Stenkyrka 123:1 (skattfynd)	13
Stenkyrka 201, 200 (malstenar)	13
Stenkyrka 66:1-2 (kalkugn, tjärdal)	13
Stenkyrka 11:1 (husgrund)	13
Stenkyrka 125:1 (grav)	13
Stenkyrka 146:1 (stensträng)	13
Stenkyrka 238, 61:1 (malsten, husgrund)	13
Stenkyrka 228, 230 (malsten)	13
Stenkyrka 69:1 (tjärdal)	14
Stenkyrka 190, 126:1-4 (malstenar)	14
Stenkyrka 29:3 (gravar)	14
Stenkyrka 117:1, 30:1-4, 187, 152-3:1, 68:1-2, 127:1, 135:1	14
(flera fornlämningar)	14
Stenkyrka 53:1 (grav)	14

Stenkyrka 90:1, 181 (slipskåresten)	15
Stenkyrka 22:1 (fornborg)	15
Stenkyrka 20:1 (boplats)	15
Stenkyrka 194 (malsten)	15
Stenkyrka 147:1 (grav- och boplatssområde)	15
Stenkyrka 195 (malsten)	15
Stenkyrka 158 (förlisningsuppgift)	15
Stenkyrka 156, 198, 21:1 (hamnområde, malsten, gravfält)	16
Stenkyrka 167 (hamnområde)	16
Stenkyrka 168 (grav)	16
Stenkyrka 169 (gravfält)	16
Analys och rekommendationer för RAÄ 20:1, 147:1 & 156	16
Analys RAÄ 20:1 (stenåldersboplats)	17
Analys RAÄ 147:1 (stenåldersboplats och gravfält)	18
Analys RAÄ 156 (hamnområde)	19
Resultat, slutsats och måluppfyllelse	20
Referenser & uppgifter	21
Referenser	21
Tekniska och administrativa uppgifter	21
Tidrapport	22
Bilaga	23
<i>Checklista för rekommendationer</i>	23

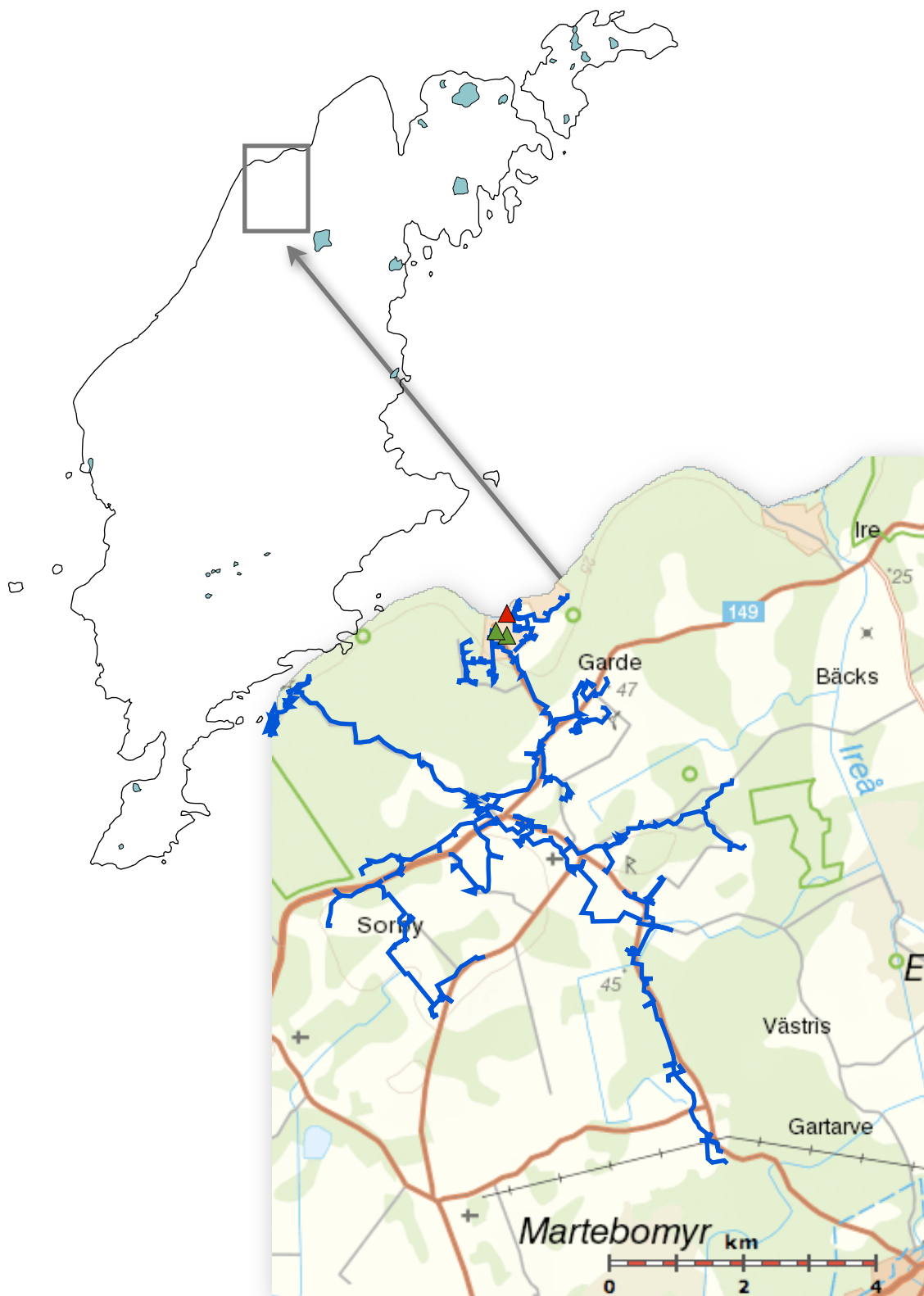

Fig. 1. Situationskartor över Gotland samt Stenkyrka socken. Stenkyrka kyrka i bildens mitt. Blå linje anger exploaterings ungefärliga sträckning. Observera att många kabelanslutningar in till själva hushållen inte syns i denna skala. Trianglar vid Lickershamn i socknens norra del, anger fornlämningsområden som analyserats grundligare. Gröna trianglar anger platser där fornlämningar kunde undvikas trots dragning inom registrerat fornlämningsområde. Röd triangel anger plats där rekommendation om antikvarisk medverkan av ringa omfattning givits.

Sammanfattning

C.H.A.B utförde 2012-2013 en arkeologisk utredning inför utbyggnad av bredband i Stenkyrka socken, Gotlands län. Syftet var att genom rekommendation och rådgivning uppnå målet att i görligaste mån undvika fornlämningar i samband med arbetet.

Längs den ursprungligt planerade sträckan för kabelförläggningen beaktades områden där fornlämningar berördes eller kunde tänkas beröras. Tre fornlämningsområden analyserades grundligare för att utreda risken att beröras.

Utredningen resulterar i endast ett fall där rekommendation givits om antikvarisk medverkan av ringa omfattning. Anledningen var att hushåll som skulle anslutas fanns inom registrerat fornlämningsområde.

I övrigt kunde ingrepp helt undvikas genom omledning.

Bakgrund

Inledning

Från november 2012 till juni 2013 utförde C.H.A.B en arkeologisk utredning i Stenkyrka socken på nordvästra Gotland. Anledning var planerad plöjning eller nedgrävning av fiberkabel för bredband (Länsstyrelsens Dnr. 431-2055-13).

De senaste åren har ett 40-tal fiberföreningar bildats på Gotland med mål att anlägga bredbandsnät. Bredbandssatsningen är en av de största sammanhängande exploateringsarna som någonsin utförts på Gotland under så pass kort tid.

Länsstyrelsen i Gotlands län ställde krav på föreningarna att utföra en typ av förenklad arkeologisk utredning utarbetad av Gotlands Museum, i form av rådgivning, rekommendationer och informationsinsatser.

Det skall understrykas att detta inte var en sedvanlig utredning, där man efter beslut och tillstånd från Länsstyrelsen bl. a. med hjälp av arkivalt material och prospekteringsmetoder även söker efter ännu ej kända fornlämningar.

Syfte och målsättning

Utredningsrapportens syfte var att dokumentera givna rekommendationer samt motiverad bakgrund till dem. Länsstyrelsens målsättning med utredningen var att hjälpa Stenkyrka fiberförening att i görligaste mån undvika ingepp i fornlämningar.

Metod och förutsättningar

Arbetet inleddes med arkiv- och registergenomgång av kända fornlämningar längs kabelsträckningens närområde. För att säkerställa god bedömningsgrund samt alternativ för eventuell ny kabelsträckning, begränsades närområdet till ca. 100m.

Rekommendationer gavs kontinuerligt som stöd till fiberföreningen i deras arbete med planeringen av kabelsträckningen. Föreningen valde att arbeta efter en metod där varje fastighetsägare själv ansvarar för förläggning av fiberkabeln på sin tomt. Föreningen skulle alltså gräva fram till tomtgräns. Utredningsområdena presenteras från söder till norr längs kabelsträckningen som bifogades rapporten separat i digital form.

I de flesta fall räckte FMIS (digitala fornminnesregistret) som grundkälla. I fall där det utifrån FMIS var svårt avgöra lämplighet kring närhet till fornlämningar, genomgicks även arkivalt material.

Där fornlämningar eventuellt kunde beröras företogs också besiktning i fält tillsammans med föreningen. Fältbesiktningen utfördes i april efter snösmältning då förhållandena var mycket goda ur antikvarisk synvinkel gällande okulär besiktning. Däremot försvårade tjäle sondering efter fornlämningar med jordsond.

På platser där kabelsträckningen låg nära fornlämningar märktes dessa ut med hjälp av käppar för att undvika oavsiktlig skada i samband med exploateringen.

På begäran av Länsstyrelsens naturvårdshandläggare genomgicks även kabelsträckningen i Skogsvårdsstyrelsens databas "Skogens pärlor" för att undvika naturvärden.

Där skatt- eller fyndplatser förekommer i utredningen redovisades de inte detaljerat av sekretessskäl.

Utredningsområden & rekommendationer

Stenkyrka RAÄ 207, 206 (malstenar)

Vid Mos finns två malstenar registrerad vid husen på båda sidorna om vägen. De flesta malstenar återfinns idag på tomtmark och inte där de påträffades. Ofta har de tillvaratagits på närbelägna åkrar vid jordbruksarbete. Dessa fornlämningar utgör

därmed inte hinder för arbetet, men får naturligtvis inte flyttas utan Länsstyrelsens tillstånd.

Stenkyrka RAÄ 100:1 (gravfält)

Fornlämningen undersöktes och togs bort åren 1950 - 1954. Sträckningen bör här undvika platsen då flera flatmarksgravar påträffades vid undersökningarna. Det är därmed möjligt att fler kan förekomma inom området.

Stenkyrka 99:3 (fornlämningsliknande lämning)

Fornlämningen ligger inom säkert avstånd för sträckningen och utgör ej hinder för arbetet.

Stenkyrka 170 (gårdstomt)

Vid Smiss finns uppgift om en igenlagd brunn som eventuellt kan ha tillhört någon av de två ödegårdar som legat skattlagd under Smiss. Bebyggelseplatserna kan dock ej pekas ut enligt FMIS. Kabelsträckningen bör här gå längre väster ut för att undvika eventuella fornlämningar dolda under jord.

Stenkyrka 208, 205 (malstenar)

Fornlämningarna består av malstenar och utgör ej hinder för arbetet.

Stenkyrka 45:1 (gravfält)

I bostadsområdet strax norr om kanalen finns ett gravfält bestående av sju fornlämningar. Gravfältet utgör ej hinder då avståndet är tillräckligt stort.

Stenkyrka 244, 242 (malstenar)

På två platser vid Tystebols samt Tune finns malstenar vilka inte utgör hinder för arbetet.

Stenkyrka 18:1-4 (sammansatt lämning, fl. kategorier)

Vid Tune finns flera fornlämningar registrerade på tomten vid ett bostadshus. Kabelsträckningen bör därför undvika denna plats.

Stenkyrka 96:1 (grav)

I skogen norr om Tune gård, finns en stenansamling som skulle kunna vara en stensättning. Kabelsträckningen håller tillräckligt avstånd från fornlämningen som därmed inte berörs av arbetet.

Stenkyrka 56:1 (gravar)

I början på åkervägen mellan Tune och Gräne har vid avbaning för ett grustag under 1960-talet påträffats ett gravfält med flera gravar vilka förstördes under arbetet. För att undvika fler fornlämningar som inte syns ovan jord bör sträckningen här omdirigeras.

Stenkyrka 122:1 (skattfynd)

Norr om Tune finns en skattfyndplats, så kallad Tuneskatten. Här har också arkeologiska undersökningar utförts. Området ligger på säkert avstånd från kabelsträckningen och berörs därmed inte.

Stenkyrka 26:3 (boplats)

Strax söder om dagens Agro maskiner finns en fornlämning registrerad i form av ett kulturlager. Då utbredningen är okänd bör sträckningen undvika detta område.

Stenkyrka 177 (malsten)

Fornlämningen som finns på en tomt väster om Agro maskiner är en malsten och utgör ej hinder för sträckningen.

Stenkyrka 26:1 (gravfält)

Gravfältet vid Bjärs utgör ett av Gotlands största gravfält bestående av flera hundra fornlämningar. Kabelsträckningen bör här omdirigeras för att inte riskera beröra fornlämningar.

Stenkyrka 26:4 (fyndplats)

RAÄ 26:4 är en fyndplats söder om ovan nämnda gravfält där flera föremål samt brända ben påträffats. Då fornlämningens utbredning är osäker bör kabelsträckningen undvika detta område.

Stenkyrka 43:1 (grav)

På en tomt strax öster om huset som ligger ungefär 300 meter sydost om kyrkan finns en större stensättning. Då kabelsträckningen går för nära fornlämningen bör den dras om så risken att påträffa fler fornlämningar minimeras.

Stenkyrka 172 (gårdstomt)

Flera namnindikationer i historiskt kartmaterial antyder att området vid Lilla Bjärs tidigare varit bebyggt av en gård vi idag saknar kunskap om. Uppgiften om detta utgör ej hinder för arbetet då kabelsträckningen kan dras väster om området.

Stenkyrka 229 (malsten)

Vid ett hus söder om Stenkyrka kyrka finns en malsten registrerad. Stenen utgör inget hinder för arbetet.

Stenkyrka 58:1 (fyndplats)

På tomten vid ett hus vid Kvie har tidigare bland annat påträffats en järnfibula (dräktdetalj). Platsen utgör ej hinder för arbetet om kabelsträckningen går söder om tomten.

Stenkyrka 178 (malsten)

Vid Broungs har tidigare funnits en malsten som numera är försvunnen och utgör ej hinder för arbetet.

Stenkyrka 75:1-3 (gravar)

Vid Broungs och nuvarande Mix Ranch finns flera gravar i skogskanten norr om vägen. Den planerade kabelsträckningen bör här ändras för att inte beröra de fasta fornlämningarna.

Stenkyrka 142:1 (bebyggelseplats, gårdstomt)

RAÄ 142:1 berörs inte av arbetet.

Stenkyrka 110:1-8 (sammansatta lämningar)

Vid hembygdsgården finns flera registrerade fornlämningar. Dessa berörs inte och utgör inget hinder för arbetet.

Stenkyrka 64:1, 44:2, 233 (malstenar)

Fornlämningarna består av två malstenar samt fyndplatsen för dem och utgör ej hinder för arbetet. Kabelsträckningen bör dock gå så långt österut mot dammen som möjligt för att undvika eventuella fornlämningar dolda under jord.

Stenkyrka 235, 120:1-3 (malsten, skattfynd, boplatslämning, fornlämningsliknande lämning)

På tomtmark söder om vägen vid Stenstugu har påträffats skattfynd samt boplatstrester vid tidigare arkeologiska undersökningar. Här finns även en malsten. För att undvika risken för okända fornlämningar bör de västra delarna av tomten längst i väster undvikas vid arbetet och kabelsträckningen gå så långt österut som möjligt.

Stenkyrka 222-4, 227, 63:2 (malstenar)

I området kring Ringvide finns flertalet malstenar registrerade. Dessa utgör ej hinder för arbetet.

Stenkyrka 141:1 (gårdstomt)

Platsen för Licknattes gamla gårdstomt ligger i åkern strax söder om dagens Licknatte. Kabelsträckningen berör inte denna fornlämning.

Stenkyrka 226, 237 (malstenar)

RAÄ 226 och 237 utgörs av malstenar vid Licknatte och är inget hinder för arbetet.

Stenkyrka 48:1 (gravfält)

Fornlämningen är ett gravfält som idag är delat av landsvägen och består av ca. 15 runda stensättningar. Delen av gravfältet som ligger norr om vägen ligger nära kabelsträckningen. Det är dock möjligt passera utan risk för skada om fornlämningarna märks ut före arbetet. Vid utmärkningen noterades flyktigt låga stensättningsliknande lämningar strax nordost om det i FMIS utmärkta området, vilket kan tyda på att utbredningen bör ändras i FMIS.

Stenkyrka 213, 216-218, 212 (malstenar)

I området kring Sorby samt Russhage finns flera malstenar registrerade men utgör inte hinder för arbetet.

Stenkyrka 2:1 (gravfält)

I skogen väster om Lauhage på norra sidan om vägen finns ett större gravfält. Kabelsträckningen går här nära fornlämningarna. Det är dock möjligt att passera området om sträckningen går så nära vägkanten som möjligt och avståndet till fornlämningarna kan hållas på minst 10 meter. Här skall också fornlämningarna märkas ut och synliggöras i annan arbete påbörjas.

Stenkyrka 123:1 (skattfynd)

I en åker vid Lauhage har tidigare påträffats den så kallade Lauhageskatten. Kabelsträckningen bör här omdirigeras för att inte beröra fornlämningar. Om slangen går att förlägga genom plöjning nära vägkanten kan den dock fortfarande passera området på norra sidan om vägen. Platsen bör märkas ut före arbetet.

Stenkyrka 201, 200 (malstenar)

På gårdarna vid Lauhage finns sex stycken malstenar registrerade som inte utgör hinder för kabelsträckningen.

Stenkyrka 66:1-2 (kalkugn, tjärdal)

Fornlämningarna består av en kalkugn samt en tjärdal i skogen norr om Niome. Kabelsträckningen går nära fornlämningarna men går att passera. Tjärdalen skall märkas ut före arbetet så tillräckligt avstånd kan hållas.

Stenkyrka 11:1 (husgrund)

RAÄ 11:1 består av en idag bortodlad husgrund. Då kabelsträckningen håller tillräckligt avstånd berörs inte denna fornlämning.

Stenkyrka 125:1 (grav)

Strax öster om boningshuset på gården Niome undersöktes och borttogs en flatmarksgrav 1953. Då anslutningen sker väster om huset berörs inte platsen.

Stenkyrka 146:1 (stensträng)

Fornlämningen består av en stensträng i skogen sydväst om Vale. Då kabelsträckningen går igenom den måste den omdirigeras för att inte beröra stensträngen. Observera här även de närbelägna RAÄ 31:1-3.

Stenkyrka 238, 61:1 (malsten, husgrund)

Vid Vale finns en malsten på gården. Invid en skogsväg nordväst om gården finns också en husgrund. Malstenen är inte ett hinder för arbetet. Sträckningen går dock för nära husgrunden. Omdirigering bör göra för att inte beröra fornlämningen.

Stenkyrka 228, 230 (malsten)

Mellan Stenkyrka skola och Sudergårds finns en malsten samt fyndplats för denna. Dessa RAÄ nummer utgör inte hinder för kabelsträckningen.

Stenkyrka 69:1 (tjärdal)

Vid Sudergårds finns en tjärdal som inte berörs av arbetet.

Stenkyrka 190, 126:1-4 (malstenar)

RAÄ 190 ligger väster om vägen vid Sudergårds. RAÄ 126:1-4 ligger vid Sora Bjärs. Samtliga är malstenar som inte utgör hinder för arbetet.

Stenkyrka 29:3 (gravar)

Norr om vägen vid Garde har tidigare funnits flera gravar av olika slag. Dessa förstördes i samband med grustäckt. Kabelsträckningen håller här tillräckligt avstånd för att undvika eventuella okända fornlämningar i närheten av platsen.

Stenkyrka 117:1, 30:1-4, 187, 152-3:1, 68:1-2, 127:1, 135:1

(flera fornlämningar)

I området mellan Stora Bjärs och Garde ligger flera fornlämningar, speciellt koncentrerade till åkern söder om Stora Bjärs. Flera av fornlämningarna har tidigare undersökts och består av boplatzrester och gravar. I samband med fältbesöket tillsammans med fiberföreningen kunde sot, skörbränd sten, brända och obrända ben,

samt lerklining iakttagas i den höstplöjda åkern. Då åkern brukats med dagens moderna djupgående plogar har här fornlämningarna till stor del förstörts.

Vid fältbesöket kunde bland annat en nyligen upplöjd härd bestående av skörbränd sten samt brända ben iakttagas. Visserligen är risken relativt liten att beröra fornlämningar då slangen för fiberkabeln plöjs ner, men kabelsträckningen bör här ändå omdirigeras så att kända fornlämningar inte berörs.

Fig. 2. Upplöjd härd på åkern strax söder om Stora Bjärs. Platsen ligger nära RAÄ 153:1. Foto mot öster.

Stenkyrka 53:1 (grav)

Fornlämningen är en störrestensättning vid Garde och berörs inte av arbetet.

Stenkyrka 90:1, 181 (slipskåresten)

Vid Stora Bjärs finns en slipskåresten samt en malsten som inte berörs av arbetet.

Stenkyrka 47:1-2 (gravar)

RAÄ 47 bestod av två stensättningar. Den norra är sedan länge borta. Fornlämningarna är inte hinder för kabelsträckningen, men försiktighet bör iakttas i området närmast huset, där den försvunna fornlämningen enligt uppgift har funnits.

Stenkyrka 22:1 (fornborg)

Invid vägen ner till Lickerhamns finns en större fornborg öster om vägen. Denna berörs inte av kabelsträckningen.

Stenkyrka 20:1 (boplats)

Fornlämningen består av ett stort område med en stenåldersboplats på båda sidorna om vägen ner till Lickershamn. Här skall kabelsträckningen dirigeras på så sätt att fornlämningen inte berörs. Se analys av fornlämningen nedan.

Stenkyrka 194 (malsten)

RAÄ 194 är fyndplatsen för en malsten och inte berörs av arbetet.

Stenkyrka 147:1 (grav- och boplatssområde)

Fornlämningen består av ett grav- och boplatssområde från stenåldern på båda sidorna av vägen ner mot havet. Här måste kabelsträckningen dirigeras på så sätt att fornlämningen kan undvikas. Se analys av fornlämningen nedan. Fornlämningen måste också tydligt märkas ut innan arbetet kan påbörjas.

Stenkyrka 195 (malsten)

Fornlämningen är en malsten funnen i Guldrupe socken och utgör inget hinder för arbetet.

Stenkyrka 158 (förlisningsuppgift)

På en åker ungefär 300 meter sydväst om Lickershamns hamn, finns en förlisningsuppgift registrerad. Platsen för förlisningen är uppenbarligen felmarkerad på kartan i FMIS och borde rättas.

Stenkyrka 156, 198, 21:1 (hamn område, malsten, gravfält)

Öster om Lickershamns hamn finns ett registrerat hamnområde som tros vara platsen för en vikingatida - tidigmedeltida hamn. Inom området finns en malsten och öster om hamnområdet finns även ett större gravfält. I gravfältets västra kant har även påträffats lösfynd. Utöver detta finns även flertal lösfynd rapporterade från området (Carlsson 2006).

Hamnområdet kan komma att beröras av kabeldragningen då flera hushåll ligger inom registrerat fornlämningsområde. Kabelsträckningen som är planerad med anslutningar österifrån bör här dras om för att undvika eventuella fornlämningar samt dirigeras på så sätt att ingreppen blir så minimala som möjligt. Se analys av fornlämningen nedan. Fornlämningen skall märkas ut på de platser där antikvarisk insats kan bli aktuell.

Stenkyrka 167 (hamn område)

Öster om Lickershamn finns ytterligare ett område som skulle kunna vara en äldre hamn. Kabelsträckningen bör här dras om väster om området för att undvika eventuella fornlämningar.

Stenkyrka 168 (grav)

RAÄ 168 består av en stensättning och berörs inte av arbetet.

Stenkyrka 169 (gravfält)

I villaområdet öster om Lickershamn finns ett gravfält innehållandes nio stensättningar. Detta finns nordväst om hushållet som skall anslutas och berörs inte då anslutning sker sydöst ifrån.

Analys och rekommendationer för RAÄ 20:1, 147:1 & 156

Tre registrerade fornlämningsområden kunde inte undvikas på lämpligt sätt och berörs därmed av kabelsträckningen. Samtliga ligger vid Lickershamn i socknens norra delar. Fornlämningsområdena analyserades grundligare i syfte att utröna möjligheten att passera utan att göra ingrepp eller i görligaste mån minimera eventuella ingrepp i fornlämningar. Analysmetoden gick ut på att göra en sammanvägning av arkivalt material samt tidigare ingrepp och analyser över områdena.

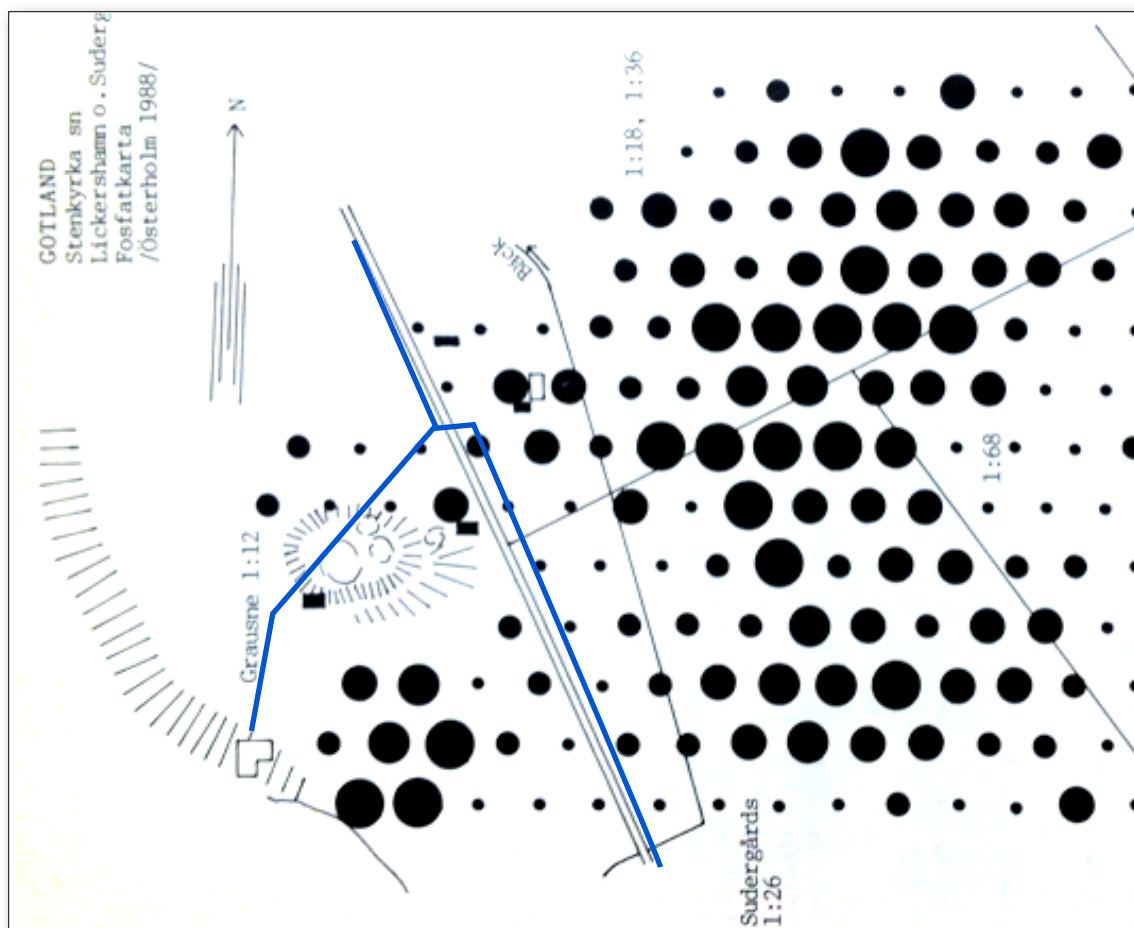

Fig. 3. Stenåldersboplatsen RAÄ 20:1, här tydligt avgränsad av Österholm genom fosfatkartering. Rekommenderad kabelsträckning i blått följer kommunens nyligen anlagda VA-nät. Arbetet föregicks här av arkeologiska undersökningar utförda av Gotlands Museum.

Analys RAÄ 20:1 (stenåldersboplats)

På båda sidorna om vägen ner till Lickershamn finns en större stenåldersboplats. Boplatsen har tidigare genom fosfatkartering kunnat avgränsas ytmässigt (Österholm 1989). I samband med kommunens nyligen anlagda VA-nät vid Lickershamn utförde Gotlands Museum 2012 en arkeologisk undersökning längs schaktets väg (muntligen Gotlands Museum). Det är här möjligt att förlägga fiberkabeln i samma schakt och därmed helt undvika nya ingrepp i fornämningen.

Det skall dock påpekas att ansökan om tillstånd måste göras för anslutning till fastigheten i fornlämningens västra delar. Uppgift finns att fastigheten framöver skall anslutas till VA-nätet och vill utnyttja samma schakt för fiberanslutning. Värt att notera i sammanhanget är att det registrerade fornlämningsområdet i FMIS inte motsvarar fosfatkartan. Följer man vägsträckningen på tomten, som enligt uppgift är den tänkta dragningen för framtida anslutning, och jämför med fosfatgraderna, förefaller risken här vara minde att påträffa fornlämningar.

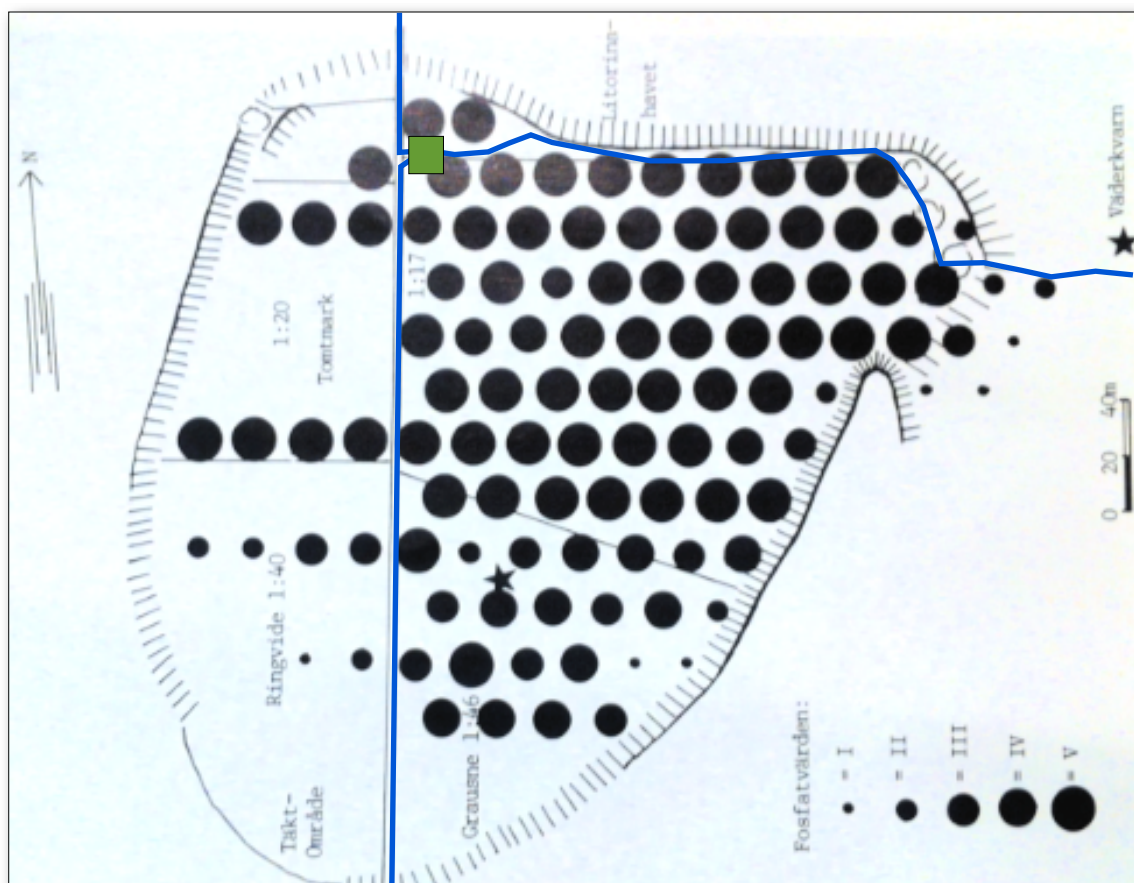

Fig. 4. Österholms fosfatkartering över stenåldersboplatsen RAÄ 147:1. Kateringen avgränsar här fornlämningen tydligt. Kabeldragningen rekommenderas här dras norr om fornlämningen samt i kommunens schakt för VA-nät i vägen som nyligen anlagts vid Lickershamn. I fornlämningens norra delar där anslutningen passerar grävdes vid VA-arbetena en stor pumpgrop (markerad med grön fyrkant). Med detta dragningssätt undviker man fornlämningar och kan passera området utan antikvarisk medverkan.

Analys RAÄ 147:1 (stenåldersboplats och gravfält)

Den andra stenåldersboplatsen på Lickershamn har genom tidigare provgrävning även visats innehålla gravar (Åhman 1989). Österholm (1989) har tidigare utfört fosfatkartering över boplatsoområdet som väl avgränsat dess yta.

Fiberkabelns anslutning öster ifrån går att dra strax norr om boplatsoområdet. Detta område var förr strandvall för det så kallade Litorinahavet när Östersjöns nivå låg betydligt högre än idag. Dragningen bör göras så långt norr ut i åkerkanten som möjligt, samt följa trädlinjen och dikeskanter för att inte beröra fornlämningen.

Kommunen har i området nyligen förlagt ledning för VA. Här är det möjligt att nyttja dessa redan grävda schakt som grävs i vägområdet för fiberanslutningen som löper i syd-nordlig riktning. För att sammankoppla de båda fiberablarna i fornlämningens norra delar, är det möjligt att ytnyttja en större pumpgrop som grävs vid VA-arbetena. Gropen utgör här också en säker passage.

Med denna rekommenderade dragning är det möjligt att passera fornlämningsområdet utan att beröra fornlämningarna.

Analys RAÄ 156 (hamnområde)

Vid det registrerade hamnområdet ter sig situationen svårare att lösa för att helt eliminera risken att påträffa fornlämningar.

Carlsson (2006) har tidigare utfört en arkeologisk utredning över området som visar på möjligheten för en vikingatida/tidigmedeltida hamnplats med tillhörande gravfält. (RAÄ 21:1)

Ser man till man Carlssons resultat ger den vid handen att det råder hög sannolikhet för ett bebyggelseområde längs den gamla strandlinjen, det vill säga området omedelbart öster om dagens bebyggelse mellan den vikingatida stranden och gravfältet i öster. Den forna strandlinjen kan än idag skönjas som en svag nord-sydlig sänka längs det bebyggda området. Det är alltså delar av fastigheterna och åkern öster om bebyggelsen som helt bör undvikas med tanke på risk för fornlämningar.

Gotlands Museum utförde samma år (Pettersson 2006) en arkeologisk förundersökning i syfte att avgränsa denna fornlämning i dess sydvästligaste delar. Vid undersökningen noterades inget av antikvariskt intresse vilket gav en avgränsning i de sydvästra delarna.

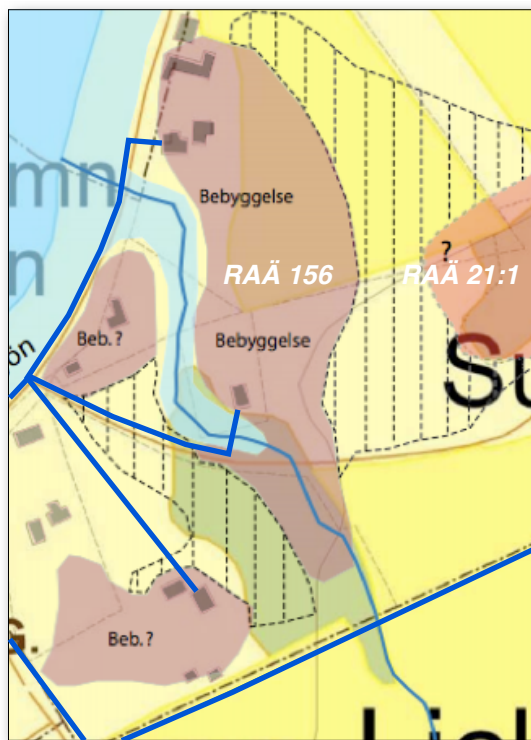

Fig. 5. Carlssons sammanvägda tolkning utifrån kart- och arkivstudier, fosfat- och metallkartering samt provgropar. Pålagt är fornlämningsnummer samt den rekommenderade kabelsträckningen som gör det möjligt att ansluta hushållen med minimal risk att påträffa fornlämningar.

Fig. 6. Platsen för en större pumpgrop, grävd i samband med kommunens nyligen anlagda VA-nät, möjliggör en säker passage genom fornlämningen. VA-ledningen går här i vägbanan. Foto åt norr

Sammanfattas bilden av området kan rekommendationen ges att ansluta hushållen västerifrån och längs kommunens nyligen anlagda VA-dragning. Den löper längs befintliga vägar fram till husen. På så sätt blir risken att påträffa fornlämningar minimal genom att fornlämningsområdet i princip helt undviks.

Rekommendation om antikvarisk medverkan bedöms då endast vara nödvändig en kort sträcka närmast husen där man kan konstatera en förhöjd risk att påträffa fornlämningar enligt Carlssons tolkningar. Medverkan kan göras genom schaktövervakning i samband med arbetena.

Resultat, slutsats och måluppfyllelse

Vid utredningen beaktades ett större antal områden där fornlämningar kunde tänkas beröras. Flera av dessa utgjorde dock inget hinder för kabeldragningen och merparten kunde på enkelt sätt undvikas genom omdirigering av kabelsträckningen.

Tre områden analyserades grundligt där kabeldragningen berörde registrerade fornlämningsområden. Vid två av områdena gick det förlägga kabeln på sätt utan risk att fornlämningar berördes. Vid det tredje området gavs rekommendation om antikvarisk medverkan av ringa omfattning, då risk fanns att arbetet eventuellt kunde beröra fornlämningar.

Samlad bild av rekommendationer som krävt åtgärder framgår av bilagan. Vissa platser där kabeldragningen skulle gå nära fornlämningar, märktes ut för att synliggöra dem vid arbetet.

Länsstyrelsen i Gotlands län måste godkänna utredningen, slutlig kabelsträckning, samt besluta eventuella åtgärder innan grävning kan börja. Länsstyrelsen avgör också vilka åtgärder i utredningen som kan vara aktuella samt hur och av vem de skall utföras.

Ovanstående resultat har tydligt visat hur ett stort antal fornlämningar undvikits genom utredningen på ett enkelt och kostnadseffektivt sätt. Övergripande slutsats kunde således dras att Länsstyrelsens krav på arkeologisk utredning inför bredbandsnätet varit av största vikt ur kulturmljösynpunkt.

Målet att undvika ingrepp i fornlämningar har tillgodosetts genom omdirigering av kabeln där detta varit möjligt. Det skall dock påpekas att denna utredning enbart analyserat riskerna för intrång i redan kända och registrerade fornlämningar. Utredningen har inte utrett risken för om okända fornlämningar kan finnas längs grävsträckan. Skulle något som misstänks vara fornlämningar påträffas vid grävarbetena skall arbetet enligt lag tillfälligt stoppas och Länsstyrelsen kontaktas.

Referenser & uppgifter

Referenser

- Carlsson, D. 2006. *Arkeologisk utredning. Avgränsning av vikingahamnen i Lickershamn, Stenkyrka socken, Gotland*. ArkeoDok Rapport 2006:4. Visby.
- Pettersson, A-M. 2006. *Arkeologisk förundersökning. Sudergårds 1:21, Stenkyrka socken, Gotland*. Läns museet på Gotland. Visby
- Åhman, S. 1989. *Stenåldersbosättning i Lickershamnsområdet*. C-uppsats Stockholms universitet. Stockholm.
- Österholm, I. 1989. *Bosättningsmönstret på Gotland under stenåldern: en analys av fysisk miljö, ekonomi och social struktur*. Stockholm

Arkiv

Antikvariskt Topografiska Arkivet (ATA), Riksantikvarieämbetet, Stockholm
Gotlands Museums arkiv

Register

FMIS (digitala Fornminnesregistret)
Skogens pärlor (Skogsvårdsstyrelsen)

Tekniska och administrativa uppgifter

C.H.A.B:s projektnr:	2013:2
Länsstyrelsens Dnr:	431-2055-13
Uppdragsgivare:	Stenkyrkafiber ekonomiska förening
Län/kommun:	Gotlands
Socken:	Stenkyrka
Inmätning och exakthet:	Manuell inprickning på kartor, ca. 10m.
Anledning till undersökningen:	Exploatering, förläggning av fiberkabel
Undersökningstyp:	Arkeologisk utredning
Utredningstid:	November 2012 - juni 2013
Arbetsdagar i fält:	6/4, 16/6 -2013
Ansvarig för utredningen:	Peter d'Agnan

Datering:	<i>Stenålder - historisk tid</i>
Fynd:	<i>Inga fynd tillvarotogs</i>

Tidrapport

Möten:	<i>6 h. 0 min.</i>
Mailkontakt:	<i>2 h. 45 min.</i>
Telefonkontakt:	<i>1 h. 45 min.</i>
Transport:	<i>3 h. 30 min.</i>
FMIS:	<i>14 h. 45 min.</i>
Skogens pärlor:	<i>2 h. 40 min.</i>
Fältbesiktning:	<i>3 h. 30 min.</i>
Utstakning av fornlämningar:	<i>2 h. 0 min.</i>
Arkiv:	<i>4 h. 0 min.</i>
Litteraturstudier:	<i>1 h. 30 min.</i>
Rapport:	<i>6 h. 0 min.</i>
Övr. administration/kontor:	<i>1 h. 15 min.</i>

Totalt	<i>49 h. 40 min.</i>
--------	----------------------

Bilaga

Checklista för rekommendationer

Arkeologisk utredning, Fiberkabel i Stenkyrka				
RAÄ #	Fornlämningstyp	Rekommendation	Åtgärdat	Ansökan om åtgärd
Stenkyrka 100:1	Gravfält, undersökt	Omdirigering	☒	
Stenkyrka 99:3	Fornlämningsliknande lämning	Omdirigering	☒	
Stenkyrka 170	Gårdsläge?	Omdirigering	☒	
Stenkyrka 18:3	Flera typer	Omdirigering	☒	
Stenkyrka 56:1	Gravar	Omdirigering	☒	
Stenkyrka 26:3	Boplat	Omdirigering	☒	
Stenkyrka 26:1	Gravfält	Omdirigering	☒	
Stenkyrka 26:4	Fyndplats	Omdirigering	☒	
Stenkyrka 43:1	Stensättning	Omdirigering	☒	
Stenkyrka 75:1-3	Gravar	Omdirigering	☒	
Stenkyrka 120:3	Fl. fornlämningar	Omdirigering	☒	
Stenkyrka 48:1	Gravfält	Märks ut	☒	
Stenkyrka 2:1	Gravfält	Märks ut	☒	
Stenkyrka 123:1	Skattfynd	Omdirigering, märks ut	☒	
Stenkyrka 66:1-2	Tjärdal	Märks ut	☒	
Stenkyrka 146:1	Stensträng	Omdirigering	☒	
Stenkyrka 61:1	Husgrund	Omdirigering	☒	
Stenkyrka 117:1 m.fl.	Gravar, boplatser mm.	Omdirigering	☒	
Stenkyrka 20:1	Boplat	Måste dras i befintligt schakt, ansökan om tillstånd måste göras för anslutning till huset!	☒	
Stenkyrka 147:1	Grav- och boplatsoområde	Måste dras i befintligt schakt, märks ut vid norra åkerkanten	☒	
Stenkyrka 156	Hamnområde	Antikvarisk medverkan, schaktövervakning sista sträckan på tomten in till husen. Märks ut	☒	☒
Stenkyrka 21:1	Gravfält	Omdirigering	☒	
Stenkyrka 167	Hamnområde	Omdirigering	☒	

